

საუნჯე

მეათე საუკუნისა

ვითარცა ტალანტი, წინა-
მძღუართაგან დაფარული,
შედგომად მრავალთა ჟამ-
თა და წელთა ვპოვეთ.
მიქელ და იოანე.

წერილი

მოსე ჯანაშვილისა

იოანე ტბევრელ ეპისკოპოსის ს უ რ ა თ ი თ ა
და მეათე საუკუნის საგალობო ნ ი შ ნ ე ბ ი ს
ნიმუშებით.

ტფილისი
სტმბა მ. შარაძისა, ნიკ. ქუჩ. № 21.
1891

იოანე მტბევრელ ეპისკოპოსი.

ს ა უ ნ ჯ ე

მეათე საუკუნისა

ვითარცა ტალანტი, წინა-
მძღუართაგან დაფარული,
შედგომად მრავალთა ჟამ-
თა და წელთა ვპოვეთ.
მიქელ და იოანე.

(ვუძღვნი თავ. ნ. ტ. დადიანს*)

ხელ-ნაწერი, რომლის შესახებ დღეს
მსურს ორიოდე სიტყვა ვსთქვა, მე,
ჩემდა თავად, მიმაჩნია შესანიშნავ
ძეგლად.

ეს ხელ-ნაწერი ეკუთვნის „წერა-
კითხვის გამავრცელებელ საზოგადო-
ებას“, აღნიშნულია № 425-ით და
ჰქვიან „საგალობელი“ (ნოტი).

*) ავტორს „ჩვენი გალობის აღდგენა“-სას.

იგი მკვიდრ ეტრატზეა დაწერილი
ჩვეულებრივის ხუცური ხელით, ხო-
ლო ზედ-მინაწერები და ბიბლიო-
გრაფიულ-ქრონოლოგიური ცნობე-
ბი შესრულებულია ასომთავრულით.
წიგნი შესდგება 544 ფურცლისაგან.
სიგრძით ალაბზედ ცოტა ნაკლები
იქნება, სიგანითაც სიგრძის შესაფე-
რია.

ეს უზარმაზარი ხელ-ნაწერი დი-

დად საყურადღებოა ყოველმხრივ.

იმ დროს, რა დროსაც ევროპის საშუალო საუკუნოების ცივილიზაციის მკვლევარს მე-X – XI საუკუნემდე თითქმის ვერაფერი თვალ-საჩინო ნაშთი ვერ აღმოუჩენია, რომ მისით ასწონ-დასწონოს ვითარება გონებითი წარმატებისა ევროპის კაცობრიობისა**), იმ დროს, ვამბობ, აზიის ერთ კუნჭულში, სახელდობრ

**) იხ. Средние вьлка и варвары, ლიტრესი.

– 7 –

ჩვენს სამშობლოში იწერება დიდი საგალობელი თავის ნიშნებით (ნოტები). მუსიკის ისტორიის სახელმძღვანელოდამ სჩანს, რომ ჩვენი საგალობელის მსგავსი ნამუშევარი, დროის მიხედვით, იშვიათი მოვლენაა.

დღეს, რასაკვირველია, ამ წერილს იმიტომ-კი არა ვსწერთ, რომ გვსურდეს თვით საგალობლების განმარტება, არამედ იმიტომ, რომ ეს ღირსშესამჩნევი ხელ-ნაწერი, შეძლებისამებრ, ცოტაოდნად მაინც გავაცნოთ მკითხველ საზოგადოებას.

რა დროს დაწერილია ეს სელნაწერი?

ამ საკითხავის პასუხად, ჩემის აზრით, საკმაოა მოვიყვანოთ ის ცნობები, რომელიც მოიპოვება თვით ამ ნაშთში.

ხელ-ნაწერში მხოლოდ ერთ ად-

გილას, ცალკე თავის დასახელების შემდეგ (გვ. 357): ვკითხულობთ:

– 8 –

„ქრისტე, ადიდე უძლეველნი მეფენი: სუმბატ და გურგენ.“ ამათგან პირველი მეფობდა 923 – 958 წლების განმავლობაში, ხოლო მეორე 958 – 980 წლებისა.

ამ ორ მეფეს გარდა რამდენიმე ადგილას იხსენიება აგრეთვე მეფე და კურატპალატი დავით.

იქსო ქრისტე: მფლობელო: ორ-თავე: სოჯფევათაო: მეოხებითა: ყოველთა: წმიდათა: შენთა-ათა: ოჯმეტეს ადიდე: შენ მიერ ღირსად: გვრგვნოსანი: ოჯძლეველი მეფეთა: მეფჳ: დავით: კოჯრატპალატი: და დაჰცენ: ყოველნი მტერნი და წინა-აღმდგომნი: მეფობისა მათისანი: ქოჯე-შე ფერჯთა მათთა: ოჯძლეველითა ძალითა მკლავისა: შენისაათა: ამინ: იყავნ:.

ეს დავით კურატპალატი მეფობდა მათე საუკუნის მეორე ნახევარს. იგი ცნობილია არა თუ მარტო ჩვენს

– 9 –

ისტორიაში, არამედ მსოფლიო ისტორიაც. მის დროს საქართველო ფრიად ძლიერი სახელმწიფო იყო, ისე ძლიერი, რომ ბიზანტიის იმპერატორმა თავისი მტერის ბარდა სკლერის დასამარცხებლად დავითს გამო-

სთხოვა მისი განთქმული მხედრობა და დავითმაც სიამოვნებით შეუსრულა თხოვნა. 12 ათასი კაცი დაუყოვნებლივ წარგზავნა ჩინებულის თორნიკის წინამძღოლობით. სკლეროსი სრულიად დამარცხებულ იქმნა. ამ ამბავს აღწერენ, როგორც ჩვენი წყარონი, აგრეთვე ბიზანტიური და სომხური. მაგალითებრ ასოლიკი სწერს:

ბიზანტიაში გამეფდა ბასილი (976 წ.). ვარდა სკლეროსი განდგა. მიიმხრო სომხის ცხენოსანი ჯარი. საბერძნეთის სამეფო ორად გახია დახერთ ნაწილში თვითონ იწყო მეფობა. ბასილიმ შემოიკრიბა ბიზანტიისა, თრაკიისა და მაკედონიის მხედ-

– 10 –

რობა და შეებრძოლა მტერს, მაგრამ მისგან იძლია. გაჭირვებულმა ბასილიმ მიიწვია ივერიელი თორნიკ და წარგზავნა დავით მეფესთან და შემწეობა ითხოვა. დავითმა წარგზავნა თვისი მხედრობა, რომელმაც ისე დაამარცა სკლეროსი, რომ მან ძლივს გაასწრო ბაღდადისკენ.

ასოლიკის თქმით დავითი აღემატებოდა ყოველთა თანამედროვე მეფეთა. იგი იყო მყუდროებისა და კეთილწესიერების მიზეზი მთელს აღმოსავლეთში და განსაკუთრებით-კი საქართველოოსა და სომხეთში.

ამავე შემთხვევას მოიხსენიებს 977 წელს გადაწერილი წიგნი „სამოთხე“. *) ამ წიგნის ერთი მინაწერთაგანი

დავით მეფეს უწოდს „ყოვლისა აღმოსავლეთისა კურატპალატად“|, „თავად მართლ-მადიდებლობისა“ . . . „რაჟამს იგი გამოჩნდა ქვეყანასა საბერძნეთისა-

*) იხ! დ. ბაქრაძის ისტორია.

– 11 –

სა კაცი განლაღებული სკლეროსი და მხდომად აღუდგა წმიდათა მეფეთა. ამან (თორნიკმა) ისწრაფა და მოიწია ძლიერისა და ყოველ კერძოვე უძლეველისა დავით კურატპალატისა და ბრძანებითა ამათითა დაამხვა განზრახვად მისი (სკლეროსისი) და განამტკიცნა წმიდანი მეფენი“. ესევე იმეორება „იოანე ღუთის-მეტყველის გამოცხადების წიგნში“, რომელიც გადაწერილია 978 წელს. „დაიწერა წიგნი ესე... ფიცხლად განდგომილებასა ბარდა სკლეროსისსა, ჭირსა დიდსა საბერძნეთისასა, ოხრებასა გლახაკთასა, უწყალოდ ურთიერთას მახვილითა ძმად ძმასა ზედა და მამად შვილსა ზედა, ესე ყოველი იქმნებოდა ამას რად წიგნსა ვწერდი. ქორონიკონი იყო რჟჳ (978 წ.).

დავით მეფის მიერ მოჭრილ ფულებს აწერია: **ქე შე დთ კპტლი** (ქრისტე, შეიწყალე დავით კურატპალატი).

– 14 –

სა: შრომა-იქ ვაჩოვენე: და შევკრი-

ბენ: საგალობელი: ესე: წმიდისა:
აღდგომისანი რომელი: ვპოვნ:
ენითა: ქართველთადათა: მეხოზრნი:
ბერძოვლნი: და ქართოვლნი: სრო-
ვლნი ყოვლითა: განგებითა: წესისაებრ:
საეკლესიოდასა: ოფალო: ღაღადმე-
ტყველითა: ოხითითა: მოიხილითა: და
აქებდითითა: ძლიერად და: სიწმიდით: და
სიმართლით: სისწორითა: კილოდადა-
თა: და ოვცთომელობითა: ნიშნი-
სადათა:..

იხილე: მღდელი: ღმერთშემო-
სილო: კნინაკი ესე: ნამოვშაკევი:
ოკს-დოთო ძელთა ჩემთადა: რაჟამს:
ოვშრომელად: აღმოივსო: საღმრ-
თოდასა: ამისაგან: წყაროდასა: მოივსე-
ნე: საწყალობელი: სოვლი: ჩემი
ქრისტეს სიყოვაროვლისათკს: რათა
თქუენცა: ჰპოვოთ: მაღლ: მოწყა-
ლებისადა: და სასყიდელი: სიყოვაროვ-
ლისადა: რომელი იკითხვიდეთ: ის-

– 15 –

წავებდეთ: გინათოვ ისმენდეთ: სიტყ-
ყოვათა: ამათ: ღუთივ სოვლიერთა:
საგალობელთა: ღუთისათა: რომელი
კოვრთხეოვლარს: ოვკოვნითი ოვ-
კუნისამდე: იყავნ:..

ოვფალო: წყალობით: მოივსენე:
სოვლი: მამისა დავითისი: იოვანესი:
დავითისი: და წყალობაყავ: საწყა-
ლობელისა: მიქელისთვის. : .

მკითხველი შენიშნავდა მწერალის
ნათქვამს: „ვპოვენ ენითა ქართულითადა-
თა და უცვლელად კილოდადათა და ნი-

შნისათა განვმარტე ესე საგალობელიო“. აქედგან ის დასკვნა გამოდის, რომ ავტორზე უწინარესაც ყოფილა ქართულს ენაზე საგალობელი (ნოტები) არა თუ მარტო ქართულის კილოისა, არამედ კიდევ ბერძულნი და მეხურნი.

სხვა წარწერაში მიქელი თავის თავს უწოდს „ღმერთ-შემოსილის მამის დავითის ძმისწულად“ და შემოაქვს კიდევ სხვა ცნობაც (გვ. 44):

– 16 –

შეწევნითა ღუთისადათა: რომელი: იგი არს: მიზეზი: ყოვლისა: კეთილი-საჲ: მე გლახაკმან: მიქაელ: მოდრეკილმან: ძმისწოვლმან: ღმერთ შემოსილისა მამისა დავითისმან: ვილოვანე: და ყოვლით კერძო: შრომაჲ ვაჩოვენე: ოჯეშთაეს: ძალისა: ჩემისა: და ფრიადითა: ხარკებითა: და გულს მოდგინედ: ძიებითა: შევკრიბენ: ძლის ჭირნი ესე: ყოვლით კერძოვე: რომელნი: ვპოვენ: ენითა: ქართველთადათა: მეხოვრნი: ბერძოვლნი: და ქართოვლნი: სროვლნი: ყოვლითა: განგებითა: და დავწერენ: წმიდასა: ამას შინა წიგნსა: ყოვლითა განმარტებითა: და ჭემმარიტებითა: და ესრჳთ: განვაწესე: თავით: თვსით და ოჯეშობეს ვყავ: ოჯეშცრებითა: სიგლახაკისა: ჩემისადათა: რამეთუ ყოველსა: ჳმასა: პირველ: ჳვალო: ღაღადმეტყვისა: ძლის პირნი: დავწერენ: და შემდგომად: გალობა-

თან: თჳნიერ ქარაბიმისა: და ყო-
ვლითოჳრთ: სროჳლ იქმნა: მოჳშა-
კობად ესე: საღმრთოდ: ძალითა: და
შეწევნითა: დიდად: სახიერისა: მხო-
ლოდსა: ღუთისადთა: რომელი: კო-
ჳრთხეოჳლ არს: აწ და მერმეთა: მათ:
საოჳკოჳნეთა: ამინ:..

აქედგანაც ისევ ის აზრი გამოდის,
რომ მიქაელს ძველი საგალობელი
„თავით თვისით შეუკრებია, განუწესებია
და უმჯობეს უყვია“. ამ მიქელს დიმი-
ტრი ბაქრაძე სთვლის 977 წლის მწერ-
ლად.

78 გვ. ხელნაწერისა მოყვანილია
საგალობელი 25 ქრისტეშობისა:

დეკემბერსა კე: კრებად: დიდი:
ბეთლემს შობა2: ოფლისა: ჩვენისა:
იჳსო ქრისტესი: დასდებელნი: ქრი-
სტეს: შობისანი: თქოჳმოჳლნი: ღმერთ
შემოსილისა: იოვანე: მტბევარ: ეპის-
კოპოსისა:.

ეს იოანე მტბევარი ხშირად არის მო-

ხსენებული წიგნში და ერთ ადგილას-
კი (გვ. 119) ერთად ჰხატია სურათი
იოვანე მტბევრელისა და ბასილი
კესარიელისა. ორთავეს ხელში გრა-
გნოლი უჭერიათ. ბასილისაზე აწე-
რია: „ნესტოჳსა დაეცით თავსა
თთოჳეთასა“; მტბევრისაზე: „მომი-
ტევე მე კადნიერებად არა ღირსსა“.

პირველის სურათის ზემო აწერია „ბასილი კესარიელი“, მეორისაზე „იოვანე მტბევარ ეპისკოპოსი“. იოვანეს თეთრად გასთეთრებია წვერულვაში. თუმცა წამალი გადალეულა, მაგრამ მაინც ერჩევა მისი ლამაზი სახე.

იოვანე მტბევარი რომ დიდად განათლებული კაცი ყოფილა, ეს უეჭველია. რამდენიმე თავი ამ წიგნისა მას შეუდგენია. ყველა მის მიერ შედგენილ „თავს“ აწერია; „თქმულნი ღმერთ-შემოსილის იოვანე მტბევარ ეპისკოპოსისნი“, ხოლო ერთ მინა-

– 19 –

წერში ამ მოყვანილ სიტყვებს ემატება კიდევ: „სიბრძნითა სულისა წმიდისაჲთა: მოწამენი: ცხოვრებისნი და მოკვწყებლნი“.

იოვანე მტბევარი შესამჩნევი მოღვაწეა მეათე საუკუნისა. იგი მოხსენებულია გარდა ჩვენის „საგალობლისა“, აგრეთვე სვანურს ხელნაწერში, რომელიც ეკუთვნის მეათე-სავე საუკუნეს, დაწერილია თვით იოანესაგანვე.

„ქრისტე შეიწყალენ ამის წიგნისა მომგებლნი: მამფალი მტბევარი იოვანე და მამაჲ თეოდორე“ (სვანური ხელნაწერი, დ. ბაქრაძის ისტორიაში). ბაქრაძე ამბობს, რომ იოვანე იყო თეოდორეს შვილიო და მოღვაწეობდაო დავით დიდის კურტპალატის დროსა. რომ მართლა იოვანე მტბე-

ვარს უცხოვრია მეათე საუკუნეში,
ესა ცხადად სჩანს ერთი სახარების
მინაწერიდამ: ქრისტე, ადიდე იო-

– 20 –

ვანე მამათმთავარი პირველ მტბე-
ვარი და აწ შენ მიერ მაწყვერელ
ეპისკოპოზი.. დაიწერა წმიდა ესე
სახარება საყდარსა შინა ტბეთისასა. . .
ქორონიკონსა სიე (995 წ.) (იხ.

СВѢДѢНІЯ О ПАМЯТИ. ГРУЗ. ПИСЬМ.
აღ. ცაგარლისა, გვ. 71).

იოანე მტბევარს მშვენიერად სცო-
დნია ღვიძლი ენა. აი ნიმუში მისის
ენისა და წერისა:

იხარებენ დღეს ცანი ცათანი: იხა-
რებდით ცანი და იშუებდით: ქუე-
ყანაჲ და ზღუაჲ: მკვდრთა თჳსთა
თანა დღეს ღირსად. ბეთლემ განე-
მზადე და შეიმკვე ქუაბო. და შენ აწ
ბაგაო. შეიწყნარე ნათელი ზეცით.
რამეთუ აჩრდილი განქარდა. ღმერთი
რად კაც იქმნა ჩვენთვის და სხ.

იოვანეს გარდა აგრეთვე გამოჩე-
ნილია მტბევარივე სტეფანე, რო-
მელმაც შეადგინა გობრონის (მიქელ
ყოფილის) ცხოვრება. „მე სტეფანე

– 21 –

მტბევარ ეპისკოპოსმან დავსწერე
ბრძანებითა აშოტ ერისთავთ-ერისთა-
ვისა“. გობრონი იწამა 914-920 წწ.
შორის (?)

ეს სტეფანე იხსენიება აგრეთვე

მეათე საუკუნის ხელნაწერ ქრისტო-
მატიასში, რომელშიაც, სხვათა შორის,
მოქცეულია ქართლის მოქცევა. ამ
ქრისტომატიის ერთი წერილის ავ-
ტორთაგანი სტეფანე მტბევარს სწე-
რს: „ღირსო მამაო, წმ. ეპისკოპოს
სტეფანე ქრისტეს გამორჩეულო მამ-
ფალო. კურთხეულარს ღმერთი, რო-
მელმან გამოგაჩინა შენ კეთილად
მწყემსად ჩვენდა და მკურნალად სუ-
ლიერად, აღმაშენებელად ჩვენდა. მრავალ-
გზის მინდა ხილვად შენი კურ-
ნებისათვის სალმობათა სულისა ჩემი-
სათა, არამედ სიშორისაგან და რუ-
დუნებისაგან უცალოვებისა ჩემისა
ვერ ღირს ვიქმენ თავყუანისცემად
შენდა. აწ შენდობა იყავნ ჩემდა ამი-

– 22 –

სთვს, რომელ წიგნითა მოგიძღუნებ
განსაკითხავსა ამას ჩემსა, წმიდაო
ლუთისაო... ხოლო შენ, მსგავსად
მოცემულისა მაგის სიბრძნისა შენისა,
განიკითხე (წიგნი „თარგმანებად ფსა-
ლმუნთად“) და, ჯერ თუ იყოს, შენ
მიერ დაენერგენ შორის ეკკლესიასა.“

აქედგან- ცხადად სჩანს, თუ რა გვარ
მოწიწებით, პატივისცემით და მოკრძა-
ლებით ეკიდება თანამედროვე მწე-
რალი სტეფანე მტბევარს, რომელსაც
იგი უწოდს მამფალად), ე. ი. მამა-
მფლობელად, მკურნალად სალმობათა,
ბრძნად და ღირსად თაყვანისცე-
მისა.

ექვი არ არის, მხოლოდ ამ გვარ

ღირსებით აღჭურვილ კაცს დასა-
ხავდნენ წმიდანად. მართლაც ,
ჩვენ ვხედავთ, რომ „საგალობელში“
იოვანე მტბევარის პატიოსანი თავი
შემოსილია სხივის რგოლით, რად-
გან იგიც, ვითარცა სტეფანე, იყო

– 23 –

წმიდა და სწერდა „სიბრძნითა სული-
სა წმიდისაჲთა“*)

იოანე მტბევარს გარდა საგა-
ლობელში მოხსენებულია აგრეთვე
ეფთჳმე და სტეფანე ჭყონდიდე-
ლი. ეფთჳმე ორმინაწერშია ხსენე-
ბული. მინაწერის ხელი ტექსტისას
არა ჰგავს.

„უფალო, შეიწყალე ეფთჳმე,
ცოდვილი მწარედ“.

„სტეფანე ჭყონდიდელისა ნეტა-

*) აქვე მომყავს ორიოდე ცნობა ტბეთის
ეკკლესიის შესახებ. ნანგრევნი ამ ეკკლესიისა
აღწერია გ. ყაზბეგს და აგრეთვე დ. ბაქრა-
ძეს. ტბეთი მდებარეობს შავშეთში. ეს ეკ-
კლესია, დ. ბაქრაძის თქმით, 918 წელს საე-
პისკოპოსო კათედრად დაუმტკიცებია აშოტ
კუხს. პირველ ეპისკოპოსად ყოფილა სტე-
ფანე. ტბეთის ეპისკოპოსებს ემორჩილე-
ბოდა მთელი შავშეთი ანაკერტს აქეთ და
ზემო აჭარა სოფელ დონდალოს ზევით. ოს-
მალეთის ბატონობამ გააუქმა ერთ დროს
მბრწყინავი სამღვდელ-მთავრო.

– 24 –

რისანი: სანანოდს ძისანი: ქრისტე.
დიდებულ ყავ სული მათი“.

წმ. ეფთჳმე დაიბადა მეათე საუკუნის მეორე ნახევარს და აღესრულა 1028 წელს. „წერა-კითხვის“ ერთ ძველ ხელნაწერში (№1257) სწერია: „ბაგრატ გურგენის შვილი, რომელმან მეფობაჲ აფხაზთა და ქართველთა ერთყო ქორონიკონსა სლდ (1014 წ.). ამისთა ჟამთა იყო ეფთჳმე მთაწმინდელი, მთარგმნელი ტაოთ“.
(გვ. 10) მართლაც, ბაგრატ III მეფობდა 980 – 1014 წლამდე.

ეფთჳიმეს მამა იყო იოანე, კაცი ფრიად განათლებული. იოანე ერთს ხელ-ნაწერ ეტრატში (იხ. ПАМЯТНИКИ, ა. ცაგარელისა, გვ. 177) ჩამოსთვლის თავის შვილის 21 თხზულებას და ბოლოს დასძენს: ჳსენებულმცა ვართ ლოცუათა შინა თქუენთა გლახაკი ესე იოანე შჳლისა ჩემისა ეფთჳმისათანა“. აქვე ეფთჳმის

– 25 –

მიუწერია: „ვინცა ამას წიგნსა სწერდეთ, ესე ანდერძი თან დაუწერეთ ქრისტეს სიყუარულისათჳს. მამა ეფთჳმე ბრძანებს“.

კიდევ სხვა ადგილას: ენასა ამას ჩუწნსა ქართულსა არავინ სადა პოვნილ იყო აქამომდე შემდგომად მათსა, რომელთა ძუწლნი აღთქმანი და სახარებაჲ და საქმე მოციქულთა და პავლე (მოციქული) თარგმნეს, – რათამცა გამოეხუნეს ესე წიგნი „თარგმანნი წმ. სახარებისანი“ და სხუათა წერილთანი. რამეთუ მრავალი აკლდა

წიგნი ენასა ამას ჩუწნსა ქართუჭლოთა-
სა,-ამისთვის მე, გლახაკი და ნარჩევი
ყოველთა მონაზონთა, იოვანე მწუხა-
რე ვიყავ ამის საქმისათვის, რომელ
ესრეთ ნაკლულევან იყო ქვეყანა ქარ-
თლისაჲ წიგნთაგან და დიდი მოღუა-
წებაჲ ვაჩუენე და შული ჩემი ეფ-
თვმი განვსწავლე სწავლითა ბერძუ-
ლითა სრულიად და გამოთარგმანე-

– 26 –

ბად წარვმართე ბერძულისაგან ქარ-
თულად. და აღიწერნეს ჩუწნ მიერ
რავდენიცა უძლეთ წერად: ა) თარ-
გმანებაჲ წმ. სახარებისა იოვანეს
თავისა, ბ) სწავლანი წმ. მ. ჩუწნისა
ბასილისნი ლ თავი; გ) მისივე თარ-
გმანებათაჲ თავი იბ, დ) წმ. იოვანე
სინელი მამასახლისისაჲ თავი ლ, ე)
წმ. მ. მაკირისი სრულად, ვ) წმ. ისა-
კისი, რომელთაშინა არიან სხუათაცა
მამათანი, ზ) წმ. დოროთესი, ლ) წა-
მება და სასწაულნი წმ. მოწამისა დი-
მიტრისნი, თ) ცხოვრება და წამება
წმ. სტეფანე ახლისა, ი) ცხოვრება და
წამება წმ. კლემენტოს ჰრომთა პაპი-
სა, აი) წამება წმ. კლიმი ანკვირე-
ლისა, იბ) ცხოვრება წმ. ბასილი კე-
სარელისაჲ, იგ) ცხოვრება წმ. გრი-
გოლ ღუთის-მეტყუჭლისაჲ“...

მარტო ეფთვმის შრომანი: ა) ცხო-
ვრება წმ. გრიგოლ ღუთის-მეტყუჭ-
ლისა და თქმულნი მისნი, ბ) ცხო-

– 27 –

ვრება წმ. ბაგრატისი, გ) წამება წმ. სამთა ყრმათად: ალფიოს და ადელფიოს და კვრინესი, დ) ცხოვრება წმ. ონოფრე მძოვრისად, ე) ცხოვრება მარიამ მეგვპტელისად, ვ) სწავლანი წმ. რიპსიმე და ეფრემისნი ზ) სუინაქსარი ბერძული, რომელ არიან კრებანი, ლ) მიმოსლვანი და ქადაგებანი წმ. იოანე მახარებელისანი, თ) თარგმანებად გალატელთა და თესალონიკელთა და რომაელთა ეპისტოლეთად. ი) დასადებელნი წმიდათა მარხვათანი. ია) მრავალთა წმიდათა გალობანი... ხოლო აწ ჟამსა სიბერისასა და უძღურებისა ჩუწნისასა... წარვმართე შული ჩემი ეფთვმი, რათა თარგმანებაცა წმ. სახარებისა მათეს თავისად აღწეროს და... სრულ ჰქმნა ნებითა ღუთისათა და ესენიცა. ... ოქროპირისანი (იხ. Памятники Груз. стар., ა. ცაგარელისა, გვ. 175 – 174).

– 28 –

ეს წარწერა საყურადღებოა არამარტო მით, რომ მასში მოყვანილია ძვირფასი ცნობები შესახებ ქართულის ძველის მწერლობისა, არამედ მითაც, რომ ეფთვმის ეგრეთვე „მრავალთა წმიდათა გალობანი“ შეუსრულებია.

ამ წარწერის ავტორი იოანე აღესრულა 998 წელს. მაშასადამე ამ დრომდის ყველა ზემორე დასახელებ-

ბული წიგნები და აგრეთვე „მრავალ-
თა წმიდანთა გალობანი“ უკვე შეს-
რულებული ყოფილა ქართულს ენა-
ზედ. აი ამიტომაც ვფიქრობთ, რომ
ეს ეფთჳმეს გალობანიც ჩატანილი
უნდა იყოს ამ წერილის თავს აღნი-
შნულ საგალობელში რომელშიაც,
როგორც ვსთქვით, ორგან წარწერა
იხსენიებს „მწარედ ცოდვილ ეფ-
თჳმის.“

ამას გარდა „წერა-კითხვის საზო-
გადოების“ ერთ ხელ-ნაწერში (№

– 29 –

427) სტეფანე ჭყონდიდელი და
ეფთჳმი ერთად იხსენიებიან. ამ ხელ-
ნაწერში მოყვანილია ეფთჳიმეს და-
წერილი „კითხვა-მიგება“, წარმო-
გზავნილი ათონით საქართველოდ. ამ
საინტერესო წერილში ვპოვებთ ცნო-
ბებს შესახებ საეკლესიო უკანონო
წიგნებისა ქართულს ენაზედ.

„ევსევი პამფალიელისა წიგნი არს,
მრავალთა რათმე საქმეთა და თხრობა-
თა წარმოიტყვს თჳთო სახეთა, რა-
მეთუ მრავლითა ფილასოფოსობითა
დაწერილ არს იგი და წვალებანი
მრავალნი ჩაურთავენ მასვე და ამი-
სათჳს არა შეიწყნარებს ეკლესიად.
იგი ქართულად ვისმე უთარგმნია და,
უწინარეს მრავლისა ჟამისა სიცოც-
ხლესა ნეტარისა მამისა იოანესსა,
მოეწერა ქართლით სტეფანე ეპისკო-
პოსსა ჭყონდიდისასა და ეკითხა: ვი-
თარმედ შესაწყნარებელ არსა კით-

ხუად წიგნისა ამის ანუ თუ არა? ხო-

– 30 –

ლო ჩვენ მიუწერეთ მას ვითარმედ არა შესაწყნარებელ არს. გარნა კარგნიცა საქმენი მრავალნი ჰსწერიან და ღუარძლნიცა წუალებისა თანა შთაუთესავს და მით უხმარ არს იგი“ (იხ. გვ. 9).

ამავე წერილში ეფთვიმე ჩამოსთვლის სხვა აღკრძალულ ქართულ წიგნებსაც, სახელდობრ: ა) ადამის ცხოვრება, ბ) სიყრმე ოჯღლისა, გ) მოციქულთა ცხოვრება, დ) მათე მახარებელისა, ე) ანდრია მოციქულისა, ვ) წმ. გიორგის ცხოვრება, ზ) (წიგნი), რომელსაც დადიანესი ეწოდების, ჟ) წმ. კვრიკესი, თ) წიგნი აბოკრო უცხოთა რათმე საქმეთა მეტყველებს და ეკლესია საბერძნეთისა არა შეიწყნარებს (იხ. ხელ-ნაწერის გვ. 9).

ამას გარდა, ჩვენ გვაქვს ცნობა შესახებ წიგნებისა: ნებროთისა და ენოქისა. ნებროთის წიგნი მოხ-

– 31 –

სენებულია ქართლის ცხოვრებაში მეფეთა მირიანისა და ვახტანგის ისტორიაში.იქ, სხვათა შორის, იხმარება სიტყვა: დაიწყო „ძიებად ძველთა და ახალთა წიგნთა“, „ჰკითხავნ აბიათარსა ძველთა და ახალთა წიგნთასა“, „და წიგნიცა, რომელი აქუნდა მი-

რიან მეფესა ნებროთისა მასცა წიგნ-
სა შინა პოვნა წერილი ესრეთ... მე
ვარ მიქელ, რომელი დადგინებულ
ვარ ღვთის მიერ მთავრობასა ზედა
აღმოსავალისასა... მაშინ გულის ხმა
ჰყო მეფემან მირიან, რამეთუ ძველნი
წიგნნი და ახალნი ემოწმებოდეს და
ნებროთის წიგნიცა დაამტკიცებდა და
შეექმნა სურვილი ქრისტეს სჯულისა“
(გვ. 84).

ეს ნებროთი, ვახტანგ გორგასალის
თქმით, არის გმირი ენათა შერევნის
დროისა და ჩვენ ქართველნი ვართ ნა-
თესავნი მისნი. მისდამი იყო ზეგარდა-
მო ხმა უფლისა: „მეფობა შენი მე-

– 32 –

ფობდეს ყოველთა მეფეთა ზედა“. ენა-
თა შერევნის შემდეგ „დაუტევნა
ჰინდურად მზრახველნი ინდოეთს,
სინდნი სინდეთს, ჰრომნი ჰრომს, ბერ-
ძენნი საბერძნეთს, აგ და მაგუგ მა-
გუგეთს, სპარსნი სპარსეთს. ხოლო
პირველი ენაჲ ასურებრი იყო და
ესენი არიან შვიდნი ენანი, რომელ-
ნი ნებროთისამდე ზრახვიდეს“. შემ-
დეგ ამისა ვახტანგ მეფე შენიშნავს:
„ამისთვის მოგითხარ, რომელ მამა-
თა ჩვენთა დაფარულად ეპყრა წიგ-
ნი ესე (ნებროთისი), ხოლო მე შურ-
მან საღმთომან მაიძულა თქმად ამის-
სსა: ამის მიერ შეიწყნარა მამამან
ჩვენმან მირიან სახარებაჲ იგი ნინო-
სი“ (ქ. ცხოვ. გვ. 123).

ეს ნებროთის წიგნი დიმ. ბაქრა-

ძეს მიაჩნია „ადამის წიგნად“. „ეს წიგნი, მისივე თქმით, იხსენიება გიორგი მთაწმინდელისაგან აპოკრიფულ შრომად, ხოლო დღეს ჩვენ ვხედავთ, რომ

– 33 –

გიორგიზედაც ადრე ამ „ადამის ცხოვრებას“ აპოკრიფიულად ჰხადის წმ. ეფთჳმეც.

მივაქცევ მკითხველის ყურადღებას მეათე საუკუნეზე უწინარეს დროინდელ ქართულ წიგნებზე ვითარნიც, სხვათა შორის, არიან: ა) წიგნი აბოკრო, ბ) წიგნი დადიანესი და სხ. რა წიგნებია ეს წიგნები? რა შინაარსისაა? ვისი დაწერილია? როდის დაწერილია? თარგმნილია, თუ ორიგინალური? ყველა ამ კითხვებზედ პასუხის მიგება დღეს შეუძლებელია, რადგან ორთავე ეს წიგნი დაკარგულად ითვლება. აბოკროზედ ორიოდე ცნობა მაინც მოიპოვებოდა, მაგრამ რომ ქართულს ენაზედ იყო „წიგნი დადიანესი“ ეს-კი ჩვენთვის სულ ახალი ამბავია.

წიგნში „Записки Восточ. Отд. Имп. Рус. Арх. Общества“ *) დაბეჭ-

*) იხ. ტ. I, გამოც. I და II, გვ. 166 – 174.

– 34 –

დილია წერილი ამ საზოგადოების თავმჯდომარის В. Р-სი. იგი ამტკიცებს, რომ ეფთჳმეს „ქართულიდამ

ბერძულად გადუთარგმნია რამდენიმე წიგნით და მათ შორის „ბალავარი“, „აბუკურა“ და სხვ. რომ ბალავარი მართლაც ქართულიდამ არის გადაღებული, ეს იმით მტკიცდება, რომ ა) წმ. იოანესი და ეფთვმის ცხოვრების თქმით ეს უკანასკნელი განთქმული იყო არა თუ მართო საქართველოში, არამედ საბერძნეთშიაც) რადგან ქართულიდამ გადათარგმნა „ბალავარი“ და „აბუკურა“ და ბ) პარიჟისა და ვენეციის ხელნაწერ „ბალავრის“ სათაურშიაც პირდაპირ არის ნათქვამი, რომ ბალავარი „ქართულიდამ ბერძულად სთარგმნა წმ. ეფთვმი ივირმაო“.

ეფთვმის ზემორე მოყვანილ ბიბლიოგრაფიულ შენიშვნიდგან სჩანს, რომ ბალავარი, თუ მაშინ არსებობდა

– 35 –

ქართულს ენაზე, კანონიერ წიგნად აღიარებული ყოფილა, რადგან უკანონო წიგნების რიცხვში იგი არ არის მოხსენებული. ხოლო აბუკურა კი უკანონო ყოფილა. ძალიან შესაძლებელია, რომ ეს წიგნი ეფთვმემ გადილო ბერძულს ენაზედ და ბერძნის ეკკლესიამ იგი უკანონოდ აღიარა.

ამ კითხვა-მიგებაში მოხსენებული სტეფანე მე სწორედ იმ სტეფანე ჭყონდიდელად მიმაჩნია, რომელსაც საგალობელი ჰხადის სანანოდსძედ. სხვა ჭყონდიდელი, სახელით სტეფანე, ჩვენ

არ გვახსოვს.

თვით პალეოგრაფიაც (წერის ნიმუშები) გვიჩვენებს, რომ ეს ხელნაწერი არა უგვიანეს მეათე საუკუნისაა. ამ ხელნაწერის წერა და „შატბერდის კრებულისა“ ძრეელა ჰგვანან ერთი მეორეს. შატბერდის კრებულის ჩვეულებრივ ხუცურის ხელით

– 36 –

მინაწერები ხომ სრულიად არ გაირჩევა „საგალობელის“ ტექსტის ხელისაგან. საკვირველია ის გარემოებაც, რომ ორთავე ამ ძველ ნაშთში თითქმის ერთივე იგივე პირნი იხსენიებიან: მიქელი იქაც და აქაც ერთი უმთავრესი პირთაგანია. იქაც და აქაც იხსენიებიან სტეფანე, იოვანე.

გარდა ამ მსგავსებისა, განსხვავებაც არის. შატბერდის კრებულში საქართველოს ისტორია სრულდება აშოტ კურატპალატის (786 – 826 წ.) შვილის გურამ კურატპალატის დროს, ხოლო საგალობელში მოხსენებულია მეფენი სუმბატ (923 – 958), გურგენ (958 – 980) და დავით კურატპალატი. განსხვავება კიდევ ისეთია, რომ შატბერდის კრებულის პირველი ნახევარი დაწერილია ასო-მთავრულით და მეორე – წვრილიხუცურით, ხოლო საგალობელი-კი მთლად წვრილი ხუცურით, გარდა ზედ მინაწერე-

– 37 –

ბისა, სათაურებისა, – ყველა ეს შესრულებულია ასო-მთავრულით. მთავარ ასონი ხშირად მშვენიერად დახატულია. ზოგი ასოები მინანქრით მოკაზმულია, თავსა და თავს შორის მრავალფერადად დახატულია არშიები და გავლებულია ზოლები.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ ერთი საყურადღებო მსგავსება ორთავე ამა ნაშთისა. შატბერდის კრებულის გადამწერი ამბობს ქართლის მოქცევის შესახებ: „მოქცევაჲ ქართლისაჲ, ვითარცა ტალანტი წინამძღუართაგან დაფარულში, შემდგომად მრავალთა ჟამთა და წელთა ვპოვეთ“.

თითქმის ამავე სიტყვებით საგალობელის მწერალი ამბობს: „საგალობელნი... ფრიადითა ხარკებითა და გულ-მოდგინედ ძიებითა... ვპოენ ენითა ქართულითაჲთა და განვაწესე სიმართლითა და სისწორითა კილოჲსაჲთა და უცთომელობითა ნიშნისაჲთა“.

– 38 –

და არც ენა საგალობელისა განსხვავდება შატბერდის კრებულის ენისაგან.

ყველა ზემორე მოყვანილ ცნობების შემდეგ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ეს „საგალობელი“ მეათე საუკუნეშია გადაწერილი, ხოლო მისი დედანი-კი, რომელიც ჩვენდა სამწუხაროდ დაკარგულია, უნდა ყოფილიყო შედგენილი ამაზედაც უწინარეს დროს,

ვინ იცის, მეათისავე დასაწყისს ანუ
ამაზედაც ადრე.

ალბათ მიაქციეთ ყურადღება აგრე-
თვე იმ ამბავს, რომ მიქელი იხსე-
ნიებს მეხურ საგალობლებს, რომე-
ლიც მას უპოვია „ქართულითა
ენითა“. ეს მეხური ალბად კორექ-
ტურულ შეცდომად ჩასთვალეთ და
იფიქრეთ, რომ მესხურის მაგიერ მე-
ხური დაუწერიათო.

მეც აგრე მეგონა, მინამ წავიკით-
ხავდი ამ ხელნაწერის სხვა-და-სხვა

– 39 –

მინაწერებს. და რახან ყველგან მო-
ხსენებულია „მეხური“, ამიტომ აქ
შეცდომაზე ლაპარაკი აღარ უნდა
იყოს. „მეხური“ უნდა იხმარებოდეს
მაგიერ „სომხურისა“, რომელიც
მართლაც შემოკლებულია სიტყვიდამ.
„სომეხური“. ქართულ ენასა და მის
კილო-კავებში პრეფიქსი „სო“ უდ-
რის პრეფიქსს „სა“, რომელიც მე-
გრულში ხანდახან გადადის „ო“-ზედ
და სვანურში „ლა“-ზედ. მაგალ.
სა-რცხი მეგრულად ითქმის ო-რცხონ-
ჯი *) და სვანურად ლა-ცხნირ. აგ-
რეთვე სა-ზომი მეგრულად ო-ზომა-
ლი და სვანურად ლა-ზმა, სა-ზრა-
ხავ სა-ყვედური=მეგრულად ო-ზრა-
ხებელი და სვანურად ლა-სყვადურ;
სა-თხემე სვანურად ლა-თხუმ. რო-

*) თუმცა ეს სიტყვა მეგრულად ნიშნავს
ს ა ვ ა რ ც ხ ე ლ ს, მაგრამ ეს ჩვენი მიზნის-

თვის სულ ერთია. რადგან ეს სიტყვები ერთი ძირისაგან წარმომდგარა.

– 40 –

გორც „სა“, ისე „სო“, „ო“ და „ლა“ ერთნაირად არიან „კუთვნილებისა“ და ადგილის მაჩვენებლნი მარცვალნი. ძველი გეოგრაფიული და ეტნოგრაფიული სახელების ახსნას ძრიელ აადვილებს ამ მარცვლების ერთივე იგივეობა. აქ მოვიყვანთ მხოლოდ ერთ მაგალითს.

ქუთაისის მარჯვენა მხრის მთებს, საცა ბაგრატის ტაძარია, ძველად ერქვა (და მგონი დღესაც უწოდებენ) უხამერიონის ანუ ოხამერიონის მთებს. ერთი ჩვენებური ფილოლოგი ამ სახელს უკავშირებს ბერძნულ სიტყვას „ხიმა“ (ზამთარი) და ამ ხიმადამ აწარმოებს ოხამერიონს. ჩემის აზრით-კი აქ ზამთარს არაფერი ადგილი არა აქვს. უხამერიონის ფესვი უნდა იყოს ქართულივე სიტყვა ოხუა, რომლიდგანაც იწარმოვა სიტყვები: საოხი, საოხებელი, ოხება და აქედგან მეგრული სახელწოდება ეკკლესიისა ოხუამე და სვა-

– 41 –

ნურიც ლაჰვამ. ეს სიტყვები ქართულის პრეფიქსით ასრე გამოითქმის: სა-ხუამე და სა-ჟუამ, ე. ი. ადგილი სასაყდრო, საღმთო, სავედრებელი ანუ საოხი, სა-ოხებელი, ო-ხუამერიონი მეგრულად).

ამგვარადვე მე მგონია, რომ „მეხ-
ხური“ და „სომეხური“ ერთი და
იგივე სიტყვა უნდა იყოს. და ამას-
თანავე უნდა ვსთქვათ, რომ ქართული
„მეხური“ წარმოებულა სომხურის სი-
ტყვიდამ „ჰად“. უნდა დავიხსომოთ,
რომ ქართულ დედა-ენაში ასო „ჰ“,
იცვლება ასო „ხ“-თი. მაგ. სვანები
და ინგილონი იტყვიან „ყაჰბა“,
ხოლო დანარჩენი ქართველები „კახ-
ბა“. ქართველები ჰქუა, სვანნი ხა-
ქუა; ჭიდრო მჭიდრო, მჰჭიდრო (ძვე-
ლად) და სვანურად მხჭიდ. ეს ჰ გა-
დადის აგრეთვე ღ-ზედ; მაგალ. ჰლევე
ხევსურულად ითქმის ღლევე ანუ კი-
დევე: ვჰლეწავ-ვღლეწავ და სხ. ამგვარად

– 42 –

პირვანდელი ჰად ჩვენს ენაში მოინათ-
ლა ხად-ად, ამას როგორღა მიემატა
პრეფიქსი „მე“? ისე, როგორათაც
სვანებმა „ქართ-ს“ (ქართლი) მიუ-
მატეს „მჰ“ და გამოვიდა „მჰ-ქართ“,
ე. ი. ქართლელი, შვანს (სვანეთი)
მიუმატეს „მუ“ და გამოვიდა „მუ-
შვან“, ე. ი. სვანი, სვანელი; რუსს
„მუ“ და გამოვიდა „მურუს“ (რუ-
სი), მო-წამე სვანურად ითქმის მე-წმ და
სხვ. აქედგან ცხადად სჩანს, რომ
პრეფიქსი მე, მჰ, მუ არის მიმღეობის
ნიშანი, რომელიც ქართულ ენაში
ხან იხმარება, ხან არა, ვითარცა სხა-
ლი და მსხალი, ტრედი და მტრედი,
ღდელი და მღვდელი, ტბევარი და
მტბევარი, ეგრისელი და მეგრელი,

თიულეთი და მთიულეთი და სხვ.

ასრევე წარმოსდგა „მეხად“, რომლიდამ ზედშესრული იქნება „მეხური“ და აქედგან – კი სომეხური, სომხური, სომხეთი, სომხითარი. აგრეთვე

– 43 –

მეხადური და შემოკლებით მეხური, ვითარცა მამადური-მამ-ური, დედადური-დედ-ური, დადური-დ-ური.

ეს ჩვენი შესწავებაც რომ უგერგილო აღმოჩნდეს, მაინც ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ „საგალობელის“ „მეხური“ აღნიშნავს „სომხურს“. ეს მტკიცდება იმითაც, რომ წიგნში შიგა და შიგ მოიპოვება ათიოდე სომხური სიტყვა და წინადადება. მაგ. „ტერ ვოლორმი“ (უფალო შეგვიწყალებ) „დრახტ (სამოთხე). და სხვ.

თუ „მეხური“ ნიშნავს სომხურს, მაშინ ჩვენს საგალობელს ერთი-ორად მეტი ფასი დაედება, რადგან, როგორც ამბობენ, სომხებს დაუკარგავთ თავისი ნაციონალური ხმები და ახლა ევროპიული შემოუღლიათ. დღეს ჩვენის საგალობელის შემწეობით შეიძლება სომხებმა სრულად აღადგინონ თავისი ძველი გალობა, რომლის შე-

– 44 –

სახებ საგალობელის ავტორი შენიშნავს (იხ. გვ. 49):

საყოვარელნო: ოკოკვე თოვ: ერთ-

სა: ძლისპირსა ზედა: რომელიმე: კი-
ლოდ: ერთი: ორგოჯარად: იყოს:
აღნიშნოვლ: ნოჯ ოჯცხო გიჩნ:
ნოჯცო ოჯრთიერთას წინააღმდგომ:
რამეთოჯ: რომელიმე: მრავლისა:
ძლისპირისა: ერთი კილოდ: ორგო-
ჯარად არს: მეხოჯრად: ხოლო: შენ:
რომელი გინებს: ბრძანე: რამეთოჯ:
ორივე: ჭემმარიტ არს:.

ახლა ვიტყვი ორიოდ სიტყვას
თვით შინაარსისა და წიგნის ნტმ
ბის შესახებ.

ხელნაწერში მოყვანილია საგალო-
ბელი შობისა, ნათლიღებისა, აღდგო-
მისა და სხ. დღესასწაულებისა და
აგრეთვე მოსახსენებელი საგალობე-
ლნი ანუ, უკეთ ვსთქვათ, „ქება“
სხვა-და-სხვა წმიდანებისა და მათ შო-
რის ჩვენი „აბოისაც“. კარგა ბლომა

– 45 –

ნაწილი ყველა ამ საგალობლებისა
დაწერილია და შედგენილი „იოვანე
მტბევარ ეპისკოპოსისაგან“. აბოს სა-
გალობელნი თუმცა შინაარსით, სა-
ზოგადოდ, ჰგვანან მისივე შესხმას,
დაბეჭდილს საბინინის მიერ, მაგრამ
ორივე ეს ნაწერი ერთისა და იმავე
მწერლის კალამს არ ეკუთვნის. ნი-
მუშად მომყავს მხოლოდ რამდენიმე
სტრიქონი. მსურველს შეუძლიან შე-
ადაროს უკვე დაბეჭდილთან.

მოწამეთა და მართალთა შორის
ქებულო. ეკლესიათა შუენიერო სამ-
კაულო. მარტვლთა სიქადულო. მე-

ფეთა სიხარულო. მორწმუნეთა შემ-
წეო. ახოვანო მოლუაწეო აზო.
ღმერთსა ევედრე აწ. მონიჭებად
სულთა ჩუენთა დღეს დიდი. წყა-
ლობაჲ::

აღმსარებელნი სამებისანი. მორ-
წმუნენი ადამეანნი. აღმასრულებელნი
საუფლოსა. ამას დღესა ნათლითა შე-

– 46 –

მოსილსა. საღმრთოდთა შესხმითა.
უგალობდეთ ვსენებასა. აზო ახლისა
მოწამისასა::

ოჯვარის მყოფელთა ქრისტესთა
უშჯულოთა ისმაიტელთა. ნაშობთა
შორის ბნელისათა. მარსკულავად მნა-
თობად გამოჰბრწყინდი მკნეო. მო-
წამეო აზო. და საღმრთოდთა ნათლი-
თა. განანათლენ ქართლისა მყოფნი:.

რაჟამს მიიწია ბაბილონდ. მთავა-
რი ქართლისაჲ*). მაშინ ნეტარი ჰაზო.

*) ეს მთავარი ქართლისაჲ „წმ. აზოს
ცხოვრებისა“ და „ქართლის ცხოვრების“
თქმით იყო ნერსე. „რამეთუ იყო ჟამი, ოდეს
ერის მთავარი იგი ქართლისა, სახელით ნერსე,
ძე ადარნასე კურატპალატისა და ერისთავისა,
მოწოდებულ იქმნა ქუწყნად ბაბილონისა
მფლობელისა მისგან, ჟამსა სარკინოზთასა,
ამირა მუმლისა აბდილასაგან, რომელი იგი
იყო ქალაქსა მას დიდსა ბაღდადსა... შესმე-
ნითა ბოროტთა კაცთათა საპყრობილესა შე-
აგდო მან ნერსე ერისთავი ამის ქართლისა
და პყრობილ ჰყო იგი სამისა წლისა ჟამთა...

– 47 –

შჯულითა ისმაიტელი. შეიწყნარა
განგებითა ღუთისადთა. და მის მიერ
გულისხმაყო. ძალი ქრისტემისი:

მორაიწია სანატრელი ჰაბოს. არეთა
ქართლისათა. იწყო ვედრებად ღუთი-
სა. მოყვანებისათჳს უმჯობესად... და-
უტევა შჯული უნდოდ და შეიყუარა
სარწმუნოვებად. ქადაგებული მოცი-
ქულთად...

გამოიყვანა იგი მწარისა მისგან საპყრობილი.
სა და განუტევა იგი კუალად ერისთაობით
აქა ქუწყანადვე თჳსა... აბო იყო ყრმა ჭა-
ბუკ, ვითარ 18 წლის. ამან ინება წარმო-
სლვა თჳსი აქა ერისთავისა მის ნერსეს თანა
და შეეყო იგი მსახურებად მისა.... და რაჟამს
მოვიდა იგი ქართლად, ცხოვნდებდა იგი ნე-
რსე ერისთავისა თანა და სათნოებითა იქმნა
იგი საყუარელ ყოვლისა ერისა და შესძინა სწა-
ვლად ქართულისა მწიგნობრობისასა... იწყო
ზედა-მიწევნად და სწავლად წმიდათა საღმრთო-
თა წიგნთა ძუჭლისა და ახლისა ჰსჯული-
სათა... და მრავალთაგან ჰსჯულის მეცნი-
ერთა იკითხავნ და ისწავებნ.

– 48 –

ემიებდეს შეპყრობად მოწამესა.
ქრისტესსა უმჯულონი. ხოლო, იგი
ნეფსით მიეცა. ჳელთა მათთა ვითარცა
მჳსნელი...

ეტყოდა რად აბო ნათესავთა თჳსთა.
კეთილ არს დატევებად ბნელისად. და
მოსწრაფებად ნათელსა ღუთის მე-

შემდეგ ამისა აბოს ცხოვრებაში მოთხრო-
ბილია, თუ როგორ ნერსე ივლტო სარკი-
ნოზთა დევნისაგან ხაზარეთს და ჩერქეზეთს,
იქიდან აფხაზეთს და მერე ისევ ქართლს

დაბრუნდა. აბო თავის ბატონს განუყრელად თან დასდევდა. ჩრდილოეთ კავკასიაში (ხაზარეთს) აბომ ქრისტიანობა მიიღო და ქრისტიანად დაბრუნდა ქართლს. შემდეგ ამისა სამი წლის განმავლობაში დიდად მოღვაწეობდა აბო, მერმე იგი დაიჭირეს სარკინოზთა და ავლაბრის ხიდთად, „ადგილსა, რომელსა ერქვა სადილეგო“, თავი მოჰკვეთეს და მერმე დასწვეს.

აბოს წამებამდე „ხუთას წლისა ჟამთა და უწინარესთა“ გაქრისტიანებულად ჰხადის ქართველებს ამ წმიდანის ცხოვრების აღმწერელი.

– 49 –

ცნირებისასა მონებად სამებისა:..
ესმა რაჲ ერსა ისმაიტელთასა. აღეგზნეს ცეცხლებრ გულისწყრომითა და მჯეცებრ იღრჭენდეს კბილთა. რათა მისცენ მოსიკუდიდ. აბო ქრისტეს მოწამეა:..

არად შეჰრაცხა განრისხებაჲ უმჯულოთად. არცა ყოვლად ზარ განჯხდილი იქმნა... და არაჲ დასცხრებოდა კითხვად. წიგნთა მათ საღმთოთა.

აღეგზნეს გულისწყრომითა. უღმრთონი ისმაიტელნი. ჰაბოდსთვს მოღუაწისა. და ეტყოდეს მსაჯულსა. წარწყმიდე მაცთური ესე. და მკდომი შჯულისა ჩუენისაჲ:..

რაჟამს მიუპყრა. მოწამემან ქრისტესმან. ღუაწლისა მხდომმან. მახვლსა ქედი თვისი ქრისტესთვის. მას ჟამსა ჯმაყვეს მალლით უჯორცოთა: აღმოვედ ჩვენთანა. გიწესს ოფალი. და იხარებდი წინაშე მისსა.

საგალობლის ნიშნები დაწერილია

წითელის მეღვინით. ამ ნიშნების ზოგიერთი ჰგავს გრძელს ფრჩხილს მაღლა ამართულს, ზოგი ხაზი მაღლა ადის და მერე უცმად განზე გადატყდება და მერე ისევ მაღლა აიმართება. ამ გვარ ხაზს ხშირად ორი, სამი, ოთხი და სხ. გადატეხილი „ბულუმი“ აქვს. სხვა ხაზი ღელვით მიდის მაღლა (ალბად იგი „სარაკრაკო“ ხმას აღნიშნავს). ხშირად ერთსა და იმავე ასოს ზემოდანაც უზის ნიშანი (ხაზი) და ქვემოდანაც.

საგალობელში ხშირად წერილის ანუ საგალობელის სათაურს მოხსენებულა: იამბიკონი, აკრისტიხონნი. ერთ ადგილას, მაგ., ანბანის რიგზე მოყვანილია აკრისტიხონნი (ამ სიტყვას ავტორი ასე ხმარობს), რომელთა ყოველი პერიოდი ისწყება შესაფერის ასოთი, ესე იგი პირველი პერიოდი ა-თი, მეორე – ბ-თი და ასე ჯ-მდე. სულ 37 ასო უხმარია ავტორს.

აქ მომყავს მეხუთე ასოთი დაწყებული პერიოდი სრულად:

ენასა ჩემსა უძღურსა.

მოეც ძალი ძლიერი.

ქრისტე სიტყუაო მამისაო.

რათა ვაქებდე ღირსად

ნათლის ღებასა შენსა..:

აგრეთვე ასო ბ-თი (ნაწყვეტი):
ბუნებით შეუხებელი.
არსებით შეუწერელი.
და სხ.

ერთ ადგილას კიდევ ავტორი შენიშნავს „საყოვარელნო: სხუანიცა: გალობანი ნათლის დებისანი: მრავალნი მქონდეს: სიტყუაჲ არა კეთილიყვნეს: და მისთვის არა დავწერენ:.

დასასრულ საგალობლიდამ მომყავს ერთი წინადადება, რომელიც აზრითა და წინადადების მოკაზმულობით თითქოდეს „ვეფხის-ტყაოსნის“ დასაწყისს მიემსგავსება.

– 52 –

საგალობელი:

რუსთაველი:

რომელმან სიბრძნით დაჰბადნა ცანი ძალითურთ, და შეჰქმნა ქვეყანაჲ ყოვლით თანა მკვდრითურთ. (გვ. 379).

რომელმან შეჰქმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა, ზეგარდმო არსნი სულითა ჰყვნა, ზეცით მონაბერითა.

ამით ვათავებ ჩემ შენიშვნას. იმედი მაქვს ქართულისა, სომს.ერისა და ბერძულ გალობის მცოდნენი მიაქცევენ განსაკუთრებულ ყურადღებას ამ საგალობელს (ნოტებს) და ჩვენნი მხატვარნიც ხელნაწერის მინაწერიანი ასოებითა და იოვანე მტბვარ ეპისკოპოზის სურათით ისარგებლებენ.

მეთე საუკუნის „გალობის წიგნი“-დამ ამოღებული საგალობო ნიშნების ზოგიერთი ნიმუში – მეხურნი, ბერძულნი და ქართულნი (Нѣкоторые образцы Мехурскихъ, Греческихъ и Грузинскихъ нотныхъ знаковъ изъ „Гимницы») *) X ვწკა.

*) „Гимница“ (საგალობელი წიგნი), состоящая изъ 544 пергаментныхъ, почти въ аршинъ длиною, листовъ, писана мелкими грузинскими церковными буквами и каждое слово, за исключеніемъ 2-3-хъ главъ, нотировано киноварью. „Гимница“ достояніе Общ. распротр. грамот. среди грузинского населенія и записана въ каталогъ подъ № 425. краткую замышку объ этой рукописи см. № 2583 „Нов. Обзор“. и въ Истори Грузіи Бакрадзе.